MEDDELANDEN

FRÅN

KALMAR LÄNS FORNMINNESFÖRENING

UTGIVNA

GENOM

SEKRETERAREN

XI

KALMAR 1920
TIDNINGEN BAROMETERNS AKTIEBOLAGS TRYCKERI

MEDDELANDEN

FRÅN

KALMAR LÄNS FORNMINNESFÖRENING

UTGIVNA

GENOM

SEKRETERAREN

XI

KALMAR 1920
TIDNINGEN BAROMETERNS AKTIEBOLAGS TRYCKERI

Ncbdc (p)
u 2
KALMAR STADSBIBLIOTEK
LÄNSBIBLIOTEK FÖR KALMAR LÄN

ANTECKNINGAR

OM

KALMAR DOMKYRKA

AF

FABIAN BÆHRENDTZ

IV

DOMKYRKANS EKONOMI

Använda källor.

Tryckta.

Bæhrendtz, F., Kalmar domkyrkas byggnadshistoria.
» Kalmar domkyrkas inredning och lösa inventarier.
» och Joh. Wickbom, Kalmar domkyrkas tjänstemän.
Nordisk Familjebok.
Sylvander, G. V., Kalmar stads och slotts historia.

Otryckta.

Handlingar rörande Kalmar domkyrka bland Kalmar landskontors handlingar i landsarkivet i Vadstena.
Handlingar rörande Kalmar domkyrka i domkyrkorådets arkiv i Kalmar.
Kalmar domkapitels protokoller i domkapitlets arkiv i Kalmar.
Kalmar domkyrkoråds protokoller i domkyrkorådets arkiv i Kalmar.
Kalmar sockenstämmo- och kyrkostämmoprotokoller i domkyrkans arkiv i Kalmar.
Kalmar gamla stadskyrkas räkenskaper bland Kalmar rådstufvurätts handlingar i landsarkivet i Vadstena.
Kalmar domkyrkas räkenskaper dels i landsarkivet i Vadstena, dels i kammarkollegii arkiv i Stockholm, dels i domkyrkorådets arkiv i Kalmar.
Kungliga bref och resolutioner rörande Kalmar domkyrka i riksarkivet (riksregistraturet) samt afskrifter i diverse arkiv och samlingar.

ALLMÄN ÖFVERSIKT.

DÅ KALMAR DOMKYRKA I BÖRJAN AF 1700-TALET stod till synes fullt färdig, tedde hon sig visserligen som en ståtlig byggnad, men var efter stadens förhållanden alltför kolossal och dyrbar att underhålla, helst som man tyckes hafva gått för tidigt från arbetet. Redan 1705 klagades öfver att en mängd takplåtar voro upprostade och söndergångna, så att vattnet började att tränga igenom hvalfvet, och man fruktade därför, att detta skulle falla ned, om skadan ej snart blefve afhjälpt. Sedermera återkommo klagomålen jämt och ständigt, och en grundlig reparation var inom kort nödvändig. Men hvar taga penningar härtill? Kronan, som gjort den nya kyrkans uppförande nödvändigt, då stadens invånare tvingats att mot sin vilja flytta till Kvarnholmen och den gamla kyrkan af militära skäl 1678 raserats, hvarken ville eller kunde under dåvarande förhållanden lämna någon hjälp.

Stadens invånare voro därför nödsakade att i sin fattigdom reda sig så godt, de kunde, med vidmakthållandet af den storartade byggnaden. Härtill hade de dock inga andra medel att tillgå än den gamla kyrkans inkomster. Dessa, som i hufvudsak uppräknas i 1699 års stat*), utgjordes af domkyrkotunnan, tionden af stadens åkerlyckor och Kalmar socken samt kyrkans egna inkomster för ringningar, grafställen och deras öppning samt bårkläden med håf- och bötespenningar och annat extra ordinarie, som vid kyrkan kunde falla, allt under de två första decennierna af 1700-talet årligen uppgående till 600—800 daler silfvermynt. Härmed skulle dock enligt samma stat äfven

*) Se domkyrkans byggnadshistoria, s. 47 ff.

kyrkans tjänstemän aflönas med 178 daler 5 öre 8 penningar samt inköpas ljus, vin och oblater, hvarför kostnaderna samtidigt uppgingo till 100—200 daler. Resten var förbehållen domkyrkans årliga reparation och vidmakthållande, men att man icke hade mycket att disponera härför, framgår tydligt ur den tidens kyrkoräkenskaper. De under gynnsamma förhållanden insamlade medlen voro dels insatta i riksbanken, ur hvilken de tills vidare ej fingo uttagas, dels lämnade kronan som tvångslån. Längre fram kommo nödmynten, särskildt de så kallade görtzdalrarne, och gjorde ställningen ännu bekymmersammare*). Sedan trots landets sorgliga tillstånd en allmän kollekt 1718 erhållits, vidtogos slutligen de allra nödvändigaste åtgärderna för att skydda kyrkan från förfall.

Under återstoden af 1700-talet och första hälften af 1800-talet klagades fortfarande öfver penningbrist, så snart en ny reparation af kyrkan visade sig nödvändig, och alla dylika företogos så att säga först i sista stund. I allmänhet fick man härvid reda sig genom lån, som sedan efter hand betalades af influtna medel. Ständerna, till hvilka man flera gånger vände sig, vägrade sin hjälp, och större bidrag af stadens invånare voro ej att räkna på. Kronan lämnade dock på 1820-talet ett par mindre understöd, som en tid väsentligen underlättade inbetalningen af ett större lån, som domkyrkorådet fått i riksbanken för reparationen 1832—1834.

---

*) Den 1 maj 1711 har domkyrkan insatta i rikets ständers lånebank 3,733 daler 13 öre 11 47/50 penningar silfvermynt, som, då hvarken kapital eller ränta fick lyftas, enligt attest den 8 maj 1716 stigit till 4,549 dlr 2 öre 8 pgr, hvilken summa sedan bokföres som kapital, hvarå räntan i november 1722 lyftes på en gång för 5 1/2 år och därpå hvarje år. Kapitalet uppbäres den 1 mars 1732 för att användas till den reparation å domkyrkan, som samma år ägde rum. — Ett lån å 2,000 dlr, som kronan 1710 fått af domkyrkan, inbetaltes till kapitalet den 19 april 1726, men i stället för ränta lämnades en rikets ständers försäkringssedel å 1,812 dlr 8 öre, som inlöstes först i slutet af 1760-talet eller början af 1770-talet. — Nödmynten, som så småningom sjunkit allt lägre i värde, hade vid Karl XII:s död förlorat all kredit. Genom kungörelsen den 23 april 1719 bestämdes emellertid, att de skulle infordras och insamlas till den 1 juni samma år. De inlöstes därvid enligt riksdagens beslut till halfva namnvärdet, dock så att för hvarje daler smt erhölls 2 öre smt i skiljemynt jämte ett bevis om resterande 14 öre på hvarje daler, som »skall betalas

Senare hälften af 1800-talet och början af 1900-talet ställa sig i ekonomiskt hänseende på ett helt annat sätt för kyrkan, så att man helt nyligen, 1910—1915, med församlingarnas kraftiga hjälp kunnat genomföra en stor reparation, som kräft närmare 190,000 kronor. Häraf har kyrkan af egna medel bidragit med 88,354 kronor 17 öre, utan att dess kassa därför blifvit tömd. Trots utgifterna för denna reparation visade domkyrkans räkenskaper den 31 december 1917 en behållning af 70,128 kronor 68 öre, fördelad på två afdelningar, 31,657 kronor 95 öre i kyrkokassan och 38,470 kronor 73 öre i reparationsfonden.

Inkomster.

Se vi närmare på domkyrkans ofvan nämnda inkomster, (s. 5) till hvilka vi få lägga de i 1699 års stat icke omtalade bänkhyrorna och längre fram reparationsunderstödet, bropenningarna och inkomsterna af fortifikationsjordarna samt slutligen församlingarnas i 1899 års stat upptagna bidrag, finna vi, att de uppkommit och utvecklat sig på följande sätt.

---

af kronans inkomster, så snart lägenheten sådant tillåta kan». Domkyrkans fordran med anledning häraf balanserades i kyrkoräkenskaperna en lång följd af år först med 988 dlr 3 öre och sedan med 997 dlr 23 öre, tills biskop Beronius vid 1769—1770 års riksdag lyckades få affären uppgjord. Domkyrkan erhöll därvid för denna sin fordran med ränta 1,399 dlr 17 öre.

Enligt domkyrkorådets protokoll den 19 juli 1763 erbjöd sig en revisor Bromell i Stockholm att för 25 % tillösa sig en fordran å 13,000 daler kopparmynt, som domkyrkan skulle hafva i riksens ständers bank. Ehuru ingen sådan fordran fanns i domkyrkans räkenskaper, beslöts emellertid den 20 oktober 1769 att antaga Bromells anbud, men sedan förekommer ingenting därom i domkyrkorådets protokoller, och som kyrkoräkenskaperna för denna tid saknas, känner ej författaren, hur det gick med affären. Möjligen beror det hela på ett misstag. Då domkyrkorådet 1732 lyfte kyrkans i banken insatta kapital, erhöll det bland annat i betalning en transportsedel å 13,300 dlr kmt, och kanske är det den, som går igen i Bromells anbud. Denna sedel synes dock af domkyrkorådet redan 1733 hafva utbetalts för koppar från Avesta.

1. Domkyrkotunnan.

Domkyrkotunna kallades förr den för en domkyrkas underhåll afsedda kronotiondespannmål, som utgick merendels med en tunna från hvarje kyrkohärbärge, d. v. s. från hvarje socken. Den utgjorde ersättning för förlusten af de inkomster af gods och tionde, som domkyrkorna ledo genom Gustaf I:s reduktion. För Kalmar gamla stadskyrka, som alltifrån 1430 i äldre handlingar stundom benämnes domkyrka, synes den första gången hafva beviljats af hertig Erik (sedermera konung Erik XIV) genom bref af den 22 jan. 1560 såsom byggnadshjälp till kyrkan, hvilken då befann sig i ett synnerligen utblottadt tillstånd. Kyrkan skall härigenom hafva erhållit en tunna spannmål af hvarje socken i Kalmar län. Detta understöd hade med all sannolikhet utverkats af den bekante Petrus Caroli (Per Karlsson), kyrkoherde och superintendent i Kalmar, hvilken under Eriks vistelse därstädes 1558—1560 var hans dagliga sällskap och äfven sedermera stod högt i hans ynnest. Följande år, 1661, sedan Erik bestigit tronen, utfärdade han ett nytt bref rörande domkyrkotunnan till Kalmar stads kyrka, hvarigenom denna erhöll två tunnor spannmål från hvarje socken inom länet. Redan 1563 indrogs dock denna tionde till byggnadshjälp åt slottet, och Kalmar stadskyrka befann sig åter i samma utblottade tillstånd, som förut. Huru länge domkyrkotunnan från Kalmar län uppbars för slottet, är författaren obekant. Förmodligen dröjde det ej länge, innan den återföll till Linköpings domkyrka, dit den ursprungligen hört.

År 1586, då Johan III under längre tid vistades å Kalmar slott och därvid sannolikt fick noggrann kännedom om stadskyrkans nödställda belägenhet, utfärdade han tvänne k. bref, daterade det ena Kalmar, det andra Borgholm, genom hvilka domkyrkotunnan från Öland och åtminstone södra fastlandsdelen af länet ånyo tilldelades Kalmar stadskyrka, och så torde det hafva förblifvit till bortåt århundradets slut.

Under de första åren af 1600-talet, då Kalmar län och Öland blef egen superintendentia, voro förhållandena i detta hänseende till en början mycket växlande, tills naturligtvis alla dylika inkomster för kyrkan upphörde under det för staden så olyckliga

Kalmarkriget. Efter dettas slut (1613) befann sig stadskyrkan i stort förfall, och stadens borgerskap var oförmöget att upprätta densamma. Det kunde därför ej använda den till gudstjänsten, utan nöjde sig i detta afseende några år med den så kallade lilla kyrkan. Vid ett besök i Kalmar medgaf Gustaf II Adolf då genom k. bref den 3 dec. 1616, att staden finge »till en behaglig tid behålla domkyrkotunnan, som faller här uti Kalmar superintendentia, på det borgerskapet här måtte desto förr komma sin kyrka till rätta igen, så att de sedan däruti kunna göra deras gudstjänst».

Som Kalmar superintendentia till en början omfattade hela länet, borde stadskyrkans inkomst genom domkyrkotunnan hafva varit ganska betydlig, men af kyrkans räkenskaper från den tiden finner man, att den sällan öfversteg några och sextio tunnor, beroende på att åtskilliga af de norra socknarna tidvis ej lämnade någon domkyrkotunna till Kalmar. Förmodligen var den då anslagen till något annat ändamål. Från och med 1627, då de fem nordliga häraderna af länet återförenades med Linköpings stift, upptages domkyrkotunnan till Kalmar stadskyrka regelbundet till 56 tunnor*), och så förblef det till 1699, då genom Karl XII:s stat en tunna tillkom från Kristvalla socken. Hela inkomsten utgjorde då således 57 tunnor spannmål utom de så kallade spillkapporna, med dessa utgjorde den $60\,{}^1/_2$ tunnor. Till domkyrkotunnan öfverfördes år 1717 halfva kronotionden från Kalmar socken med 6 tunnor, som sedan långt tillbaka i tiden ingått till gamla stadskyrkan, hvarigenom denna inkomstpost nu uppgick till 63 tunnor, som sedan vid något tillfälle minskats till 62 tunnor 7 fjärdingar $3\,{}^3/_4$ kappor eller i nyare mått 103,855 hektoliter, hälften råg och hälften korn, som dels utgick in natura, dels löstes med penningar av respektive tiondeskyldiga. Enligt k. förordningen den 23 juli 1869 och

*) 11 tunnor från Södra Möre, 5 från Norra Möre, 3 från Stranda och 4 från Handbörds härad samt 15 från Ölands norra mot och 18 från Ölands södra mot efter socknarnas dåvarande antal. Från S:t Sigfrid, Oskar, Karlslunda, Gullabo, Bäckebo och Långemåla, som först efter 1627 bildat egna socknar, har aldrig utgått någon särskild domkyrkotunna, men väl från Kristvalla, ehuru det befinner sig i samma ställning som de andra, att först efter 1627 hafva bildat egen församling.

k. kungörelsen den 5 okt. 1871 blef domkyrkotunnan från och med år 1889 indragen till kronan, som dock årligen lämnar kyrkan kontant ersättning, hvilken utgår med den indragna spannmålens värde enligt årligt medelmarkegångspris, i 1899 års stat förslagsvis beräknadt jämte forlön till 805 kronor. År 1917 utgjorde denna inkomstpost 1,143 kronor 59 öre.

2. Kronotionden från Kalmar stadsjord.

Denna tionde, som af ålder utgått till gamla stadskyrkan icke blott från stadens åkerlyckor utan äfven af Kalmar socken, har under årens lopp mycket växlat. Under 1500- och 1600-talen upptages den lägst till omkring 4 tunnor och högst till omkring 40. I 1699 års stat beräknas den förslagsvis till 20 tunnor. År 1717 lades tionden från Kalmar socken*) med 6 tunnor till domkyrkotunnan, och sedan föres tionden från stadens åkerlyckor såsom särskild inkomstpost för domkyrkan, till en början helt obetydlig, sedan för hvarje år allt större. Från samma åkerlyckor utgick tionde äfven till biskopen, men endast med hälften mot kyrkans andel.

Ursprungligen plägade tionden från stadens åkerlyckor, såväl kyrkans som biskopens, uppbäras på fältet och därifrån införas i kyrkans lada. Då emellertid detta stundom medförde stora obehag och oberäkneliga omkostnader, beslöto domkyrkorådet och biskopen den 30 april 1785 — såsom det synes för första gången — att låta tionden komma under auktion till den högst bjudande, hvarvid domkyrkosysslomannen Lars Lindwall inropade densamma för en tid af 10 år mot en årlig afgift af 50 tunnor 3 kappor spannmål, $^2/_3$ råg och $^1/_3$ korn, samt kontant för halmen 6 riksdaler 36 skilling 4 rundstycken specie, hvaraf två tredjedelar med 33 tunnor 3 fjärdingar $^2/_3$ kappar spannmål samt 4 rdr 24 sk. 2 $^2/_3$ rst. föllo på domkyrkans lott. Kontrakt uppgjordes härom den 1 aug. 1785, hvilket sedermera förlängdes på ytterligare 10 år.

---

*) Under 1500- och 1600-talen synes *hela* tionden från Kalmar socken hafva tillfallit kyrkan, men från och med år 1700 talas i räkenskaperna endast om *halfva* denna tionde; den andra hälften torde då hafva indragits till kronan.

Vid Lindwalls afgång 1806 transporterades detta kontrakt för ett år på den nye sysslomannen, K. M. Lundstedt, hvilken sedan enligt domkyrkorådets önskan genom nytt kontrakt öfvertog samma arrende från den 1 maj 1807 till den 1 maj 1817 mot en förhöjd afgift af 54 tunnor spannmål och 6 rdr 32 sk. för halmen, hvaraf 36 tunnor spannmål och 4 rdr 21 sk. 4 rst. gingo till domkyrkan. Lundstedt uttalade visserligen sin tvekan rörande den begärda ökningen af arrendet, men gick slutligen in därpå »för att icke äfven förlora de fördelar, som vid infallande fruktbara år ännu möjligen skulle kunna påräknas». Då N. M. Stagnelius den 2 april 1814 utnämndes till syssloman vid domkyrkan tillerkändes honom icke blott de med tjänsten förenade förmånerna utan äfven »rättigheten till tiondearrendet efter den tids förlopp, som det var Lundstedt förbehållet». Denne hade nämligen vid sin afgång från sysslomansbefattningen förbehållit sig arrendet till den 1 maj 1817 enligt kontraktet med domkyrkorådet. Från nämnda dag öfvertog också Stagnelius tiondearrendet utan kontrakt, men vid det första domkyrkoråd, som hölls under hans tjänstetid — den 22 juni 1819 — uppgjordes kontrakt härom att gälla från den 1 maj 1819 till den 1 maj 1829 och på samma villkor, som Lundstedt innehaft det. Redan år 1820 den 22 dec. prolongerades märkligt nog detta kontrakt på ytterligare 10 år eller till den 1 maj 1839. Då Stagnelius den 1 juni 1825 tog afsked, förbehöll han sig det oaktadt tiondearrendet endast under 2 år eller till 1826 års utgång, hvilket ock beviljades honom.

Nu beslöt domkyrkorådet att åter utbjuda detta arrende på offentlig auktion, hvilken ägde rum den 14 april 1826, hvarvid det emellertid endast gällde domkyrkans $^2/_3$ af tionden. Äfven denna gång stannade domkyrkosysslomannen, nu L. J. Berggren, för högsta anbudet, nämligen 36 tunnor, $^2/_3$ råg och $^1/_3$ korn, således samma spannmålsarrende som förut, och detta anbud antogs för 10 år från och med 1827 till och med 1836. Innan denna tid gått till ända, uppstod en skarp tvist mellan domkyrkorådet och tiondegifvarna. Dessa senare klagade hos k. maj:t öfver tiondens utarrenderande, hvarigenom domkyrkan ej erhöll den inkomst, som var afsedd med tionden, under det att arrendatorn däremot åtnjöt alltför stora förmåner. Kon-

traktet med Berggren, hvilket efter domkyrkorådets eget medgifvande blifvit mycket fördelaktigt för denne, »då han förstått förmå jordägarna att betala vida högre tiondeafgift, än hvartill de någonsin tillförne kunnat bekvämas», borde därför enligt klagomålen upphäfvas. Då detta dock icke lagligen kunde ske, fick arrendet fortgå till den i kontraktet bestämda tiden, 1836 års slut, men då ordnades tiondeuppbörden på annat sätt, så att sysslomännen ej vidare kunde arrendera densamma. — Hvilken betydande fördel Berggren måste hafva haft af detta arrende, visar sig bland annat däraf, att tionden under första året, sedan han lämnat arrendet, — 1837 — uppgick till 69 tunnor 3 1/3 kappar.

Snart uppstod emellertid en ny tvist mellan domkyrkorådet och tiondegifvarna, i det dessa senare fordrade en ständig tiondesättning, vida lägre än den, som utgått under Berggrens arrendetid, men häremot protesterade domkyrkorådet, yrkande på samma tionde som då. Slutligen uppgjordes dock en konvention, som den 9 nov. 1840 stadfästes af k. maj:t, enligt hvilken alla ägare och innehafvare af stadsjord skulle årligen under 25 år i kontanta penningar efter årets markegång för Smålandsdelen af Kalmar län till domkyrkan utgöra 6 kappar säd, hälften råg och hälften korn, för hvarje geometriskt tunnland åker, »antingen jorden ligger i träde eller är besådd med ett eller annat säde eller till äng igenlägges». Under den tid, denna konvention gällde (1840—1864), uppgick domkyrkans inkomst af tionden till omkring 80 tunnor årligen.

Sedan 1840 års konvention i och med 1864 gått till ända, väcktes af stadsfullmäktige, magistraten och åtskilliga jordägare hos k. maj:t nytt förslag om ständig tiondesättning å stadsjorden. Som man dock klart insåg, att det skulle dröja länge, innan denna fråga hunne afgöras, träffades 1865—1866 ånyo öfverenskommelse mellan parterna, att intill dess frågan om ständig tiondesättning i laga ordning blifvit afgjord, skulle tionden från stadsjorden utgå enligt samma grunder, som stadgades i konventionen af den 9 nov. 1840 eller med 6 kappar af hvarje tunnland att lösas efter för året fastställdt markegångspris, dock med kyrkan och staden samt enskilda jordägare förbehållen ömsesidig rätt till ersättning, i händelse

tionden vid framdeles blifvande ständig tiondesättning komme att bestämmas högre eller lägre än det nu varande. Denna öfverenskommelse, som tog sin början redan med 1865, ägde bestånd till och med 1879, då k. maj:t genom k. bref den 20 febr. 1879 bestämde, att tionden från stadsjorden från och med 1880 skulle blifva ständig och utgå med 643 kubikfot $8,_{56}$ kannor ($168,_{497}$ hektoliter), hälften råg och hälften korn, att lösas efter årets medelmarkegångspris.

Mellan domkyrkan och staden gjordes därpå enligt 1865—1866 års öfverenskommelse vidräkning rörande tionden från stadsjorden, och befanns det därvid, att kyrkan af staden hade en fordran å 2,500 kronor 94 öre för mistad kronotionde under åren 1865—1879, hvilken fordran enligt stadsfullmäktiges beslut den 15 mars 1882 betaltes af staden med 1,250 kr. 94 öre år 1883 och 1,250 kr. år 1884. En liknande vidräkning uppgjordes äfven mellan domkyrkan och de enskilda jordägarna, enligt hvilken dessa dock i allmänhet hade fordringar af kyrkan, som af dem uppburit för mycket i tionde. Af räkenskaperna att döma synes emellertid likvidation hafva uppgjorts med endast en af de enskilda jordägarna (rektor Dahm), hvilken af kyrkan uppbar 300 kr. 22 öre såsom ersättning för för högt debiterad tionde under åren 1865—1879. De öfriga kommo af en eller annan anledning ej med vid denna uppgörelse, de flesta kanske, emedan de ej ingått på den gjorda öfverenskommelsen om ömsesidig ersättning*).

Liksom domkyrkotunnan är äfven kronotionden af stadsjorden från och med 1889 indragen till statsverket, som i stället lämnar domkyrkan kontant ersättning, beräknad på samma sätt efter årets medelmarkegångspris. För 1917 utgjorde denna inkomstpost 1,855 kr. 42 öre.

*) Af ofvannämnda vidräkning mellan domkyrkan, staden och de enskilda jordägarna, hvilken uppgjordes af kommissionslandtmätaren J. F. Schuvert och öfverlämnades till domkyrkorådet den 6 september 1882, framgår, att domkyrkan skulle äga att fordra dels af staden, dels af enskilda jordägare 3,412 kr. 02 öre, men däremot vara skyldig att återbära 1,727 kr. 91 öre, hvadan behållningen komme att utgöra 1,684 kr. 11 öre. Räkenskaperna visa emellertid, att domkyrkan uppburit af staden 2,500 kr. 94 öre, men endast utbetalt 300 kr. 22 öre, hvarigenom behållningen i verkligheten uppgick till 2,200 kr. 72 öre.

3. Bänkhyror.

Året efter det domkyrkan blifvit invigd, uppgjordes den 4 nov. 1683 en af generalguvernören Hans Wachtmeister stadfäst ordning och stadga rörande stolrum, ringningar och grafplatser i densamma, hvarvid i hufvudsak tillämpades förhållandena vid gamla stadskyrkan. Enligt denna stadga skulle biskopen och magistraten handlägga alla frågor, som rörde stolrum och grafvar, och kyrkoföreståndaren fick icke vid höga böter utan deras samtycke förfoga öfver några dylika. Bänkplatserna (stolrummen) upplätos liksom i gamla stadskyrkan mot en viss köpeskilling, olika för olika bänkar, åt köparen för dess lifstid, och biskopen och magistraten skulle gifva honom bref därom (bänkbref). När längre fram kyrkorådet bildades, öfvertog detta handläggningen af hithörande frågor. Hvem som då till en början utfärdade bänkbrefven, framgår ej ur tillgängliga handlingar, längre fram blef det domkyrkorådet.

Den 7 juni 1766 beslöt domkyrkorådet, att bänkplatserna ej skulle säljas utan endast uthyras mot årlig afgift, de gamla köparnas rätt dock förbehållen. Taxan fastställdes den 7 mars 1767, och därvid bestämdes, att första året skulle, då som framdeles, betalas dubbel hyra. Domkyrkorådets rätt att uthyra bänkplatser och därom utfärda bänkbref öfverläts den 28 maj 1771 till två af rådets medlemmar och den 7 maj 1806 med vissa undantag till sysslomannen.

Domkyrkans inkomster af bänkhyrorna hafva enligt nu tillgängliga räkenskaper endast ett år öfverstigit 450 kronor, men ofta sjunkit ned under 200 kronor.

Fram mot slutet af 1800-talet framträdde allt starkare missnöje med uthyrningen af bänkplatserna*), och på kyrkostämma

*) Enligt en skriftlig uppgift af sysslomannen den 21 juni 1862 voro af kyrkans 1,291 bänk- och pallrum alla till uthyrning afsedda — 890 stycken — för tillfället upptagna. Därtill hade 165 personer låtit anteckna sig för erhållande af bänkrum vid blifvande ledighet och ett större antal anmält sig, som icke ansett det löna mödan att låta anteckna sina namn, enär den upplysning måst lämnas, att det säkerligen skulle dröja flera år, innan deras tur komme att erhålla bänkplats. — Af de icke till uthyrning upplåtna bänkrummen voro den tiden åtskilliga friplatser dels för ämbets- och tjänstemän, dels för personer, som icke ansågos kunna bekosta hyran för bänkplats.

den 10 mars 1896 beslöts, att bänkrummen i domkyrkan för framtiden skulle vara fria till begagnande af den förstkommande, dock med vissa undantag. Domkyrkorådet, som visserligen för sin del ansåg, att kyrkostämman ej hade någon rätt att i denna punkt bestämma om domkyrkan, beslöt dock den 16 dec. samma år, att, då det ej var dess oeftergifliga plikt att förskaffa kyrkan inkomst genom fortsatt upptagande af hyror för bänk- och pallrum, så till vida tillmötesgå församlingarnas önskan att med undantag af de hittills landshöfdingen, biskopen, domprosten och domkapitlets öfriga ledamöter förbehållna bänkrum äfvensom de åt allmänna läroverkets lärjungar och åt eleverna vid härvarande lärarinneseminarium för närvarande anvisade platser öfriga stol- och pallrum i domkyrkan skulle från och med den 1 nästkommande maj (1877) afgiftsfritt upplåtas till allmänhetens begagnande, dock endast tills vidare och intill dess domkyrkorådet kunde finna förhållandena påkalla förändradt beslut härom. Och så har det sedan dess förblifvit, dock med de förändringar, som gifvetvis medföljt 1915 års stiftsammanslagning. Som hvarken biskop eller domkapitel längre finnes i Kalmar, kan man ej tala om, att några särskilda platser i kyrkan äro dem förbehållna, och hvad seminarieeleverna beträffar, hafva de för längesedan afstått från dem anvisade platser på orgelläktaren och intaga nu i detta hänseende samma ställning som den öfriga kyrkomenigheten. Så är ock sedan höstterminen 1919 förhållandet med allmänna läroverkets ungdom. Af kurarna i kyrkans midt disponeras för närvarande den sydöstra af landshöfdingen, den sydvästra af borgmästaren och den nordvästra af kyrkoherden.

4. Afgifter för grafplatser i domkyrkan.

Allt sedan medeltiden var det sed, att man äfven i kyrkorna beredde hviloplatser åt de döda. På 1600-talet, då Kalmar domkyrka byggdes, var seden eller kanske rättare oseden i sitt flor, hvarför också grafvar i mängd funnos i densamma. Enligt en i kopia ännu befintlig grafkarta voro de numrerade grafvarnas antal 84. Utom dessa funnos i domkyrkan flera andra, däraf åtskilliga ganska väl belägna.

År 1683 utfärdades, såsom förut är nämndt (s. 14), en särskild stadga rörande dessa grafvar, hvarigenom pris och äganderätt m. m. bestämdes. För en graf i högkoret skulle betalas »af en främling och den, där utom församlingen är», 300 daler kopparmynt, af den, som är i församlingen och ingen graf haft uti gamla stadskyrkan, 200 dlr kmt och af den, som ägt graf uti nämnda kyrka, allenast 150 dlr kmt. För grafvarna på stora gången ifrån högkoret och till tvärgångarna samt för de trenne främsta grafvarna i hvardera korsgången skulle betalas resp. 200, 150 och 100 dlr kmt och för de öfriga ner till stora dörren samt för dem, som lågo vid tvärdörrarna, resp. 125, 100 och 75 dlr kmt. Då en graf genom arf öfvergick till andra än den förra ägarens barn, skulle till kyrkan betalas 6 dlr kmt. Vid hvarje grafÖppning skulle betalas 15 dlr kmt. Grafbrefven skulle utfärdas af biskopen och magistraten, och kyrkans föreståndare hade utan deras samtycke ingen makt att sälja någon graf.

Den första grafplats, som kom till användning i domkyrkan (n:r 26 på stora gången mellan koret och tvärgången), inköptes den 3 febr. 1681, sålunda innan kyrkan var invigd, af änkan efter handlanden och rådmannen David Haijock, hvilken därför betalte 100 daler kopparmynt. Hennes man var den förste, som begrofs i domkyrkan; såsom rådman hade han fri klockringning, grafÖppning och bårkläde, Sedan kyrkan 1682 blifvit invigd, köptes allt flera grafplatser, och åtskilliga år uppgingo inkomsterna härför till 300—400 daler silfvermynt. Som grafvarna emellertid gingo i arf, ja till och med kunde säljas af innehafvaren, upphörde snart nog nästan alla grafköp från kyrkan, och därmed nedsjönko hithörande inkomster till en obetydlighet.

Mot slutet af 1700-talet var man allvarligt betänkt på att åtminstone inskränka bruket att begrafva i domkyrkan. Härom heter det i domkyrkorådets protokoll den 9 maj 1789: »I öfrigt önskade domkyrkorådet, att en hvar för eget och församlingens väl och till undvikande af de olägenheter, som därmed åtfölja, ville aflåta att i domkyrkan låta begrafva sina döda. Och som en högre afgift mycket torde härtill bidraga, ty blifver den vanliga afgiften 1 rdr 8 sk. till domkyrkan och dess be-

tjäning hädanefter tillökt med 24 sk., tillsammans 1 rdr 32 sk. för hvarje grafÖppning i domkyrkan, hvilka 24 sk. för domkyrkodörrens öppnande vid begrafningar skola erläggas». Först 1824 tog man dock steget fullt ut och förbjöd å sockenstämma den 23 maj alla begrafningar i domkyrkan, och därmed upphörde denna inkomstpost för kyrkan helt och hållet.

5. Afgifter för begrafningsringningar m. m.

Om tiden för ringningarna bestämdes i förut nämnda 1683 års stadga, att för en afliden adelsman skulle ringas vid middagen kl. 12, för en magistratsperson kl. 11, men för en borgare kl. 10 och på samma tider för deras hustrur och barn. För ett lik finge ej ringas flera än trenne gånger, nämligen själaringningen, uppbärringningen och efterringningen, och hvar gång, som det ringdes med klockorna, skulle till kyrkan betalas för den största klockan 3 mark, för den mellersta 2 mark och för den minsta 5 öre smt. Till afgifterna för ringningarna, som under årens lopp ofta ändrats, föras äfven afgifterna för bårkläden och likvagn m. m. Dessa domkyrkans mycket växlande inkomster uppgingo för år 1917 till 879 kr. 16 öre, den största summa, som någonsin influtit härför med undantag af året 1916, då denna post steg till 1,039 kr. 30 öre. — De afgifter, som af vederbörande sterbhus betalas för begrafningar, tillfalla emellertid ej helt och hållet kyrkan. Mindre delar däraf uppbäras af klockaren (kantorn) och kyrkogården. Förr erhöll äfven sysslomannen en del däraf, men från omkring 1900 föres hans andel af obekant skäl på klockaren*). I domkyrkorådets protokoller finnes icke något beslut om denna ändring.

6. Bötesmedel.

De bötesmedel, som af gammalt tillfallit kyrkan, hafva erlagts för vissa sedlighetsbrott och sällan öfverstigit 50 kronor årligen men väl ofta varit betydligt lägre. Enligt 1864 års strafflag tillfalla emellertid dessa böter från och med 1865 kronan.

*) Kalmar domkyrkas tjänstemän, s. 42 f.

Vid särskilda tillfällen hafva äfven andra böter tillerkänts domkyrkan, såsom under 1680-talet till hjälp vid kyrkans uppförande, då genom kungliga resolutioner en del ganska betydande bötesbelopp tilldömdes densamma*). Äfven senare fick kyrkan på samma sätt åtskilliga bötesmedel. Särskildt nämnes i domkapitlets protokoll den 18 juli 1720, att drabanten Lorentz Creutz, som 1713 i Bender begått ett dråp, blifvit dömd bland annat att erlägga 200 daler silfvermynt till Kalmar kyrka. Dessa böter synas dock först 1729 hafva erlagts af Creutz, då ryttmästare. Ungefär samtidigt betalade handlanden i Kalmar Johan Gudmundsson honom 1728 till kyrkan ådömda 100 dlr smt och en annan 50 dlr smt. Huruvida flera dylika böter vid denna tid inflöto i domkyrkans kassa, är författaren obekant, då kyrkoräkenskaperna för de första tre decennierna af 1700-talet i regeln saknas.

7. Kollektmedel.

Denna inkomstpost, som i början var jämförelsevis betydande — vanligen öfver 100 daler silfvermynt årligen — har under de senaste hundra åren nedsjunkit till en obetydlighet. 5—6 kronor årligen har ingalunda varit ovanligt. Under 1916 steg den dock till 26 kr. 83 öre (redovisadt i 1917 års räkenskaper) och under 1917 till 35 kr. 08 öre.

8. Reparationsunderstödet.

Vid midten af 1820-talet befann sig domkyrkan i en särdeles svår ekonomisk ställning. Genom åren 1819—1822 redan vidtagna reparationer hade den råkat i betydande skuld, företrädesvis till de fattigfonder, som stodo under domkyrkorådets förvaltning, och ännu kostsammare reparationer förestodo inom en snar framtid. Man hade såväl 1815 som 1823 begärt ständernas hjälp, men »i anseende till statsverkets mångfaldiga behof» hade någon dylik hjälp ej kunnat lämnas. Under sådana förhållanden vände sig domkyrkorådet äfven till församlingarna

*) Kalmar domkyrkas byggnadshistoria, s. 35.

med en likartad begäran, och som svar härå beslöto dessa på allmän sockenstämma den 23 maj 1824, »att till kyrkans reparation skulle årligen af hvar och en, som begår den h. nattvarden, erläggas en viss afgift, nämligen af hvar och enståndsperson och husägare 8 skilling, af arbetande klassens personer 4 sk. och af hvart tjänstehjon eller mindre förmögen 2 sk., allt banko, de förmögnare obetaget att lämna mera frikostiga bidrag».

Till en början skulle dessa afgifter insamlas vid uppskrifning till nattvarden, sedan åtminstone till en del genom så kallad omgång, men från hösten 1829 vid de årliga läsförhören af den, som därtill lämnade sitt hus.

Reparationsunderstödet, som årligen uppgick till 500—600 kronor, erlades en tid utan vidare missbelåtenhet, men sedan kungliga förordningen om kyrkostämma den 21 mars 1862 utkommit, nekade den ene efter den andre af församlingarnas medlemmar att betala detsamma, förmenande, att det sockenstämmobeslut, som bestämt om dess erläggande, ej längre ägde gällande kraft; afgiften hade icke blifvit beslutad på det sätt, som stadgades i nämnda förordning. Som de exekutiva myndigheterna hyllade samma åsikt och därför vägrade sin handräckning att indrifva obetalta dylika afgifter, nekade allt flera att betala dem, tills församlingarna slutligen från och med 1883 helt och hållet afskaffade dem. Domkyrkans inkomster voro också nu så betydande, att denna jämförelsevis ringa hjälp ej längre var behöflig. Sista året afgiften inflöt, 1882, uppgick den till 517 kr. 57 öre.

Denna afgift kallas i domkyrkorådets protokoller stundom »kommunionpenningar», då meningen ursprungligen varit, att den skulle användas till kommunionvins inköpande.

9. **Bropenningarna.**

Bropenningar uppburos sedan gammalt vid de forna inkörsbryggorna till Kalmar (ravelinsbryggorna). De voro före 1826 delade mellan kronan och staden, så att kronan uppbar en tredjedel mot skyldigheten att underhålla den yttre bryggan,

under det att staden, som underhöll den längre, inre bryggan, fick två tredjedelar*). År 1826 skedde häri en förändring. Såsom svar på en landshöfdingens anhållan den 5 april 1824 om understöd till domkyrkans af behofvet snart påkallade reparation och till dess framtida underhåll beviljade k. maj:t i skrifvelse den 21 febr. 1826 domkyrkan bland annat den kronan tillkommande tredjedelen af dessa bropenningar, med skyldighet dock för domkyrkan att underhålla den yttre bryggan, under det att staden, som fortfarande hade att underhålla den inre bryggan, fick som förut uppbära de återstående två tredjedelarna af bropenningarna.

Den yttre ravelinsbryggan befann sig, då domkyrkan öfvertog dess underhåll, i stort förfall, så att det kostade öfver 600 riksdaler banko att sätta den i fullgodt skick. Domkyrkan fick dock till hjälp härvid öfvertaga en i landtränteriet för detta ändamål insamlad fond af 440 riksdaler 36 skilling 8 runstycken banko. Denna dyrbara reparation af bryggan följdes tid efter annan af mindre kostsamma arbeten å densamma, tills man slutligen på 1850-talet anlade den nuvarande inkörsvägen till staden, hvartill domkyrkan bidrog med öfver 5,000 riksdaler riksmynt — en tredjedel af hela kostnaden — genom att under 12 år (1852—1863) afstå från sin del af de fortfarande äfven vid den nya inkörsvägen utgående bropenningarna.

På grund af upprepade klagomål öfver dessa afgifter vid inkörseln till Kalmar, och sedan stadsfullmäktige och domkyrkorådet på vissa villkor medgifvit desammas afskaffande, bestämdes genom k. brefvet den 6 dec. 1872, att de med utgången af nämnda år skulle upphöra. Domkyrkan erhöll dock såsom ersättning för sin tredjedel af dem i ett för allt 2,000 kronor af länets södra landsting, som erbjudit denna godtgörelse. I domkyrkorådet hade visserligen meningarna i denna fråga varit delade, men pluraliteten hade slutligen gått in på landstingets erbjudande.

---

*) Den inre ravelinsbryggan, äfven kallad västra bryggan, som förde från Västerport eller Högvakten till ravelinen Prins Karl, där cellfängelset nu ligger, finnes ej längre kvar, men väl den yttre, företrädesvis kallad ravelinsbryggan, hvilken åtminstone delvis ingår i den bro, som leder från samma ravelin till nuvarande inkörsvägen.

Taxan, som varit ungefär densamma under hela den tid, domkyrkan uppburit sin del af bropenningarna, var enligt k. brefvet den 21 aug. 1862:

för en häst med börda .... 1 öre,
för en häst med kärra .... 2 öre,
för en tvåspänd vagn .... 3 öre.

Domkyrkans andel af bropenningarna hade under de 47 år, dessa medel varit kyrkan anslagna, uppgått till omkring 20,300 kronor, hvartill kommer landstingets ofvannämnda godtgörelse med 2,000 kr., summa 22,300 kr. Härifrån afgår 7,000 kr., utgörande domkyrkans utgifter för den yttre bryggans underhåll och den nya inkörsvägens anläggning. Behållningen utgjorde således omkring 15,200 kr.

10. Inkomsterna af fortifikationsjordarna.

Genom samma k. bref af 1826, i hvilket de ofvan nämnda bropenningarna beviljades domkyrkan, medgaf k. maj:t äfven, att för kyrkans vidmakthållande skulle »tills vidare» få användas inkomsterna af några jordlägenheter, som förut varit på lön anslagna åt kommendanten i Kalmar, men nu voro lediga, då denna plats efter öfverste Kocks nyligen timade död ej längre skulle tillsättas. Dessa lägenheter, som skulle utarrenderas på 30 år, utgjordes af Skansen (28 tunnland) och några små områden på spridda ställen i trakten af slottet. Dessutom skulle domkyrkan åtnjuta intäkten af höskörden på vallarna, hvilken i sin ordning skulle utarrenderas på 5 år.

Kort därpå utarrenderades för domkyrkans räkning de ifrågavarande lägenheterna, sedermera vanligen kallade fortifikationsjordarna. Detsamma skedde med de hvalf och källare, som funnos i fästningsvallarna på Kvarnholmen, hvilka visserligen tillförne disponerats af kommendanten, men ej uttryckligen omnämnts i det ofvan anförda k. brefvet. Slutligen sökte domkyrkorådet 1836 hos k. maj:t för kyrkans räkning förvärfva dispositionsrätten äfven till fem andra kronan tillhöriga lägenheter i närheten af staden, hvilka för tillfället innehades af

enskilda personer, som uppgåfvo sig därför betala arrende till k. krigskollegium. Dessa »mera välmenta än välbetänkta» anspråk i förening med domkyrkorådets något egenmäktiga förfarande med hvalf och källare i fästningsvallarna framkallade en obehaglig skriftväxling med krigskollegium. Kom så helt oväntadt ett k. bref af den 15 febr. 1841, varigenom »i anseende till tredje hufvudtitelns inskränkta tillgångar, hvilka icke tilläto någon uppoffring däraf för föremål, som voro för försvarsverket till lands främmande», domkyrkan ifrån och med den 1 jan. 1842 frånkändes alla de 1826 beviljade lägenheterna, »hvilka, de största med de minsta, skulle på bestämda fardag till krigskollegii disposition aflämnas och afstås».

Som fortifikationsjordarna på sista tiden lämnat domkyrkan en årlig inkomst af 63 tunnor spannmål in natura och 376 rdr 19 sk. kontant eller efter ett spannmålspris af 6 rdr tunnan tillsammans 757 rdr 19 sk., allt banko, var förlusten i hög grad kännbar. Domkyrkans inkomster under närmast förflutna räkenskapsår, $^{1}/_{5}$ 1839—$^{1}/_{5}$ 1840, hade — afkastningen af fortifikationsjordarna inberäknad — uppgått till 2,224 rdr 18 sk 3 rst., under det att utgifterna varit 2,223 rdr 43 sk. 9 rst., sålunda ungefär samma belopp, beroende på att årets reparationer endast kräft 323 rdr 5 sk. 4 rst., allt banko. Men tar man i betraktande, att domkyrkans reparationer under de sist förflutna 30 åren i medeltal gått till 1,400 rdr banko om året, så finner man, att kyrkans ekonomiska ställning äfven *med* afkastningen af fortifikationsjordarna icke var så särskildt fördelaktig, än mindre *utan* denna inkomstkälla.

I och för den stora reparationen 1832—1834 hade domkyrkorådet i rikets ständers bank upptagit ett lån på 16,666 rdr. 32 sk. banko, hvaraf ännu (1841) det mesta stod kvar, och detta skulle årligen amorteras med 1,000 rdr. För samma ändamål hade domkyrkorådet äfven måst upptaga en del smärre lån, uppgående vid 1839 års slut till öfver 2,000 rdr, och dessa måste inom kort återbetalas. Men hvarifrån taga penningar till allt detta? Domkyrkorådet såg då ingen annan utväg än att den 29 juli 1841 ingå till k. maj:t med en anhållan, att k. maj:t med afseende på kyrkans fattigdom och oförmåga att uppfylla sina förbindelser ville tillåta densamma att fortfarande åtnjuta inkomsterna af fortifikations-

jordarna, intill dess bankskulden blifvit betalt, eller i annat fall ingå till rikets ständer med proposition om skuldens afskrifning. Med afslag på denna domkyrkorådets anhållan medgaf dock k. maj:t i skrifvelse den 11 okt. 1841, att domkyrkan från och med 1842 års början och till 1845 års slut skulle få åtnjuta 500 rdr banko af inkomsterna från de nämnda lägenheterna. Återstoden af dessa inkomster skulle af domkyrkorådet redovisas till krigskollegii kassa.

Enligt medgifvande i k. brefvet den 11 okt. 1841 inkom domkyrkorådet i skrifvelse den 25 juni 1844 med förnyad anhållan, att k. maj:t ville till riksdagen aflåta proposition om afskrifning af den återstående skulden till riksbanken eller ock återgifva domkyrkan hela årliga inkomsten af fortifikationsjordarna. I k. maj:ts svar den 27 aug. 1844 afslogs emellertid äfven denna gång domkyrkorådets anhållan. De förut beviljade 500 rdr banko fingo dock fortfarande uppbäras till och med 1855, och genom ett nytt k. bref den 24 okt. 1855 utsträcktes denna förmån till 1857 års slut.

Under tiden väcktes vid riksdagen 1847—1848 af prosten A. Sandberg från Madesjö en motion, »att domkyrkan måtte åter komma i åtnjutande af arrendeinkomsterna af alla de så kallade fortifikationslägenheterna vid staden». Denna motion gaf anledning till en riksdagens skrifvelse till k. maj:t den 1 april 1848 med anhållan, att k. maj:t täcktes taga i öfvervägande, huruvida icke för någon längre tid eller intill dess kyrkans i riksbanken erhållna lån till kapital och ränta blifvit till fullo guldet, fästningslägenheterna vid Kalmar, hvaraf hela inkomsten vore för domkyrkan behöflig, kunde till densammas disposition öfverlåtas, och »att k. maj:t i sådant fall behagade nådig proposition i ämnet till rikets ständer afgifva». Sedan krigskollegium upplyst, att af ifrågavarande medel, som med kyrkans andel uppgingo till omkring 1,260 rdr banko årligen, arvoden och aflöningsersättningar tid efter annan blifvit beviljade åt de vid ingenjörskåren anställda civile tjänstemän och betjänte, föreslog visserligen k. maj:t genom proposition den 28 dec. 1850, att, därest särskilda medel anvisades till bestridande af nyssberörda utgifter till krigskollegii tjänstemän, riksdagen jämväl måtte medgifva, att fästningslägenheterna vid

Kalmar blefve till domkyrkan därstädes öfverlåtna, intill dess det i banken erhållna lånet blifvit till fullo betalt. Men som riksdagen 1850—1851 icke beviljade de äskade anslagen, kom frågan om fortifikationsjordarnas upplåtande åt domkyrkan att tills vidare förfalla.

Vid riksdagen 1856—1858 väcktes emellertid frågan åter och gaf anledning till en ny skrifvelse från riksdagen till k. maj:t den 3 febr. 1858, hvari hemställdes, att med vissa undantag kronans äganderätt till Kalmar f. d. fästning tillhörande vallar, jordar och lägenheter måtte för evärdliga tider afstås till Kalmar domkyrka, dock med tillåtelse för denna att till Kalmar stad emot årlig afgäld öfverlåta vissa för stadens utvidgning behöfliga delar af dessa lägenheter. Såsom ersättning för de af ofvannämnda fästningsvallar och lägenheter härflytande arrenden, som hittills ingått till krigskollegii fortifikationsafdelning, anvisade riksdagen samtidigt ett årligt anslag af 1,650 riksdaler riksmynt att utgå under åren 1858—1860. Undantagen gällde slottet med dess vall och graf, Grimskär och den till begrafningsplats anslagna delen af skansjorden, äfvensom ravelinen, där cellfängelset nu ligger. Denna riksdagens framställning blef af k. maj:t den 29 juni 1858 godkänd, dock med förbehåll, att därest den ersättning, som riksdagen för åren 1858—1860 beviljat, framdeles såsom statsanslag skulle upphöra, domkyrkan då förpliktades att af sina inkomster årligen erlägga till krigskollegii fortifikationsafdelning ett lika stort belopp eller 1,650 rdr smt. I öfrigt förordnade k. maj:t i skrifvelse den 4 febr. 1859, att domkyrkan ej blott skulle *hafva rätt* att till staden öfverlåta behöfliga delar af ifrågavarande lägenheter, utan rent af under vissa förhållanden *vara skyldig* därtill.

Visserligen godkände domkyrkorådet det uppställda villkoret för fortifikationsjordarnas öfverlåtande till domkyrkan eller att denna, om riksdagens anslag upphörde, årligen skulle betala till krigskollegium 1,650 rdr smt, men samtidigt ingick det med en anhållan, att k. maj:t täcktes till riksdagen aflåta proposition om detta anslags uppförande såsom ständigt. Rikets ständers afsikt med fästningslägenheternas öfverlåtelse till domkyrkan, hette det, skulle ju helt och hållet förfelas, om nämnda utgift

öfverflyttades på domkyrkan. Vid riksdagen 1859—1860 uppfördes också ifrågavarande anslag på ordinarie stat, d. v. s. såsom ständigt, och därmed bortföll domkyrkans eventuella förpliktelse i detta fall, hvarom k. maj:t i skrifvelse af den 6 november 1860 underrättade vederbörande.

Mellan domkyrkan och staden hade sedan 1855 underhandlats om att denna senare mot en viss afgäld skulle öfvertaga behöfliga delar af fortifikationsjordarna, om dessas disposition för all framtid öfverlätes på domkyrkan. Så hade nu skett, och k. maj:t hade därtill förklarat domkyrkan pliktig att till staden öfverlåta nödiga delar af ifrågavarande lägenheter. Sedan därtill enligt k. maj:t åläggande plan för stadens utvidgning blifvit uppgjord, förklarade stadens röstberättigade invånare på allmän rådstufva den 19 juli 1861, att staden behöfde *hela* det till domkyrkan afträdda området, hvarjämte de den 5 mars 1862 godkände den årliga afgäld, som domkyrkorådet fordrade härför, nämligen 120 tunnor (197,$_{846}$ hl.) spannmål, hälften råg och hälften korn, att lösas med penningar efter årets medelmarkegångspris, så ock några mindre viktiga förbehåll, som domkyrkorådet uppställt, hvilket allt k. maj:t i skrifvelse den 21 aug. 1862 stadfäste*). Samtliga fortifikationslägenheterna öfverlämnades därpå till staden den 1 jan. 1863, hvarjämte det bestämdes, att afgälden skulle uppbäras i december månad. För år 1917 utgjorde denna inkomstpost 2,144 kronor 85 öre.

11. Inkomster af diverse slag.

Hit räknas afgifter för kyrkans upplåtande vid konserter, vigslar och dylikt, för materialbodens uthyrning m. m., hvilka sällan öfverstigit några hundra kronor årligen. 1917 utgjorde denna inkomstpost 345 kronor 26 öre.

---

*) Till den för domkyrkan lyckliga lösningen af frågan om fortifikationsjorden bidrog väsentligen biskop Genberg genom sitt energiska ingripande, ehuru han i viss mån motarbetades af landshöfding Sköldebrand, som härutinnan hufvudsakligen tyckes hafva förfäktat stadens intressen.

12. Församlingarnas bidrag.

Dessa, som beslutats å kyrkostämma, skola enligt k. maj:ts stat för domkyrkan af den 29 mars 1899 användas till aflöning af organist och kantor m. fl. samt till kyrkans uppvärmning. En del häraf, såsom bidragen till aflöning af organist och kantor m. fl., äro gamla afgifter, som sedan långt tillbaka i tiden betalts af församlingarna, ehuru de icke bokförts i domkyrkans räkenskaper, såsom nu sker, andra åter, såsom bidragen till kyrkans uppvärmning, hafva tillkommit först i senare tider. 1917 utgjorde denna inkomstpost 5,629 kronor 58 öre.

13. Räntor å utlånta kapital.

Denna inkomstpost, som först under de senaste femtio åren haft någon betydelse, uppgick 1917 till 3,058 kronor 89 öre.

Utgifter.

Domkyrkans utgifter, som under årens lopp varit mycket växlande, kunna hufvudsakligen uppdelas i följande grupper.

1. Aflöningar till kyrkans tjänstemän och betjänte.

a) *Förste komministern* uppbär af domkyrkan 19,7845 hektoliter spannmål, hälften råg och hälften korn, samt 17,00304 kilogram talgljus, hvilket allt 1917 löstes med 273 kr. 97 öre*). — Enligt 1699 års stat skulle kapellanen (nuvarande förste komministern) af kyrkan erhålla till ljus 1 lispund talg, beräknadt till 2 dlr smt, hvilket efter några år ökades till 2 lispund,

*) Förste komministerns öfriga lön upptages ej här, då den ej går genom domkyrkans kassa. På samma sätt förhåller det sig med delar af klockarens, kantorns och organistens samt kyrkovaktmästarens löner. Af dessa omnämnas här likaledes endast de summor, som ingå i domkyrkans räkenskaper.

hvartill genom k. resolutionen den 27 juni 1739 lades 12 tunnor spannmål. Enligt 1899 års stat utgår detta lönebidrag fortfarande ur domkyrkans kassa, ehuru det där i stället för »talg» heter »talgljus». I räkenskaperna heter det ursprungligen »talg», men från och med 1847 är detta ändradt till »ljus» och från 1863 till »talgljus».

b) *Sysslomannen* uppbär sedan 1873 årligen 750 kr. — Om hans lön under äldre tider se »Domkyrkans tjänstemän» i Meddelanden från Kalmar läns fornminnesförening, X, s. 76 ff.

c) *Klockaren, organisten och kantorn*, hvilka trenne befattningar varit förenade sedan den 1 maj 1873, uppbär af domkyrkan 49,251 hl. spannmål jämte forlön, hvilket 1917 löstes med 586 kr. 31 öre, hvartill kom »församlingarnas bidrag» med 1,554 kr. 48 öre, summa 2,140 kr. 79 öre. — Om lönen i äldre tider se ofvan anförda arbete.

d) *Urställaren* uppbär årligen 100 kr. — Ursprungligen var skötseln af tornuret uppdragen åt klockaren, som i ersättning erhöll i 1699 års stat därför anslagna 12 dlr smt. År 1724 öfverlämnades emellertid denna befattning till en särskild urställare, till en början med samma aflöning, som klockaren därför erhållit. Sedan har urställarens aflöning flera gånger ökats, senast den 4 aug. 1875, då domkyrkorådet höjde den till 100 kr., hvartill den ock är upptagen i 1899 års stat.

e) *Kyrkovaktmästaren* uppbär af domkyrkan årligen 253 kr. och af »församlingarnas bidrag» 530 kr., summa 783 kr. — I äldre tider utgjordes kyrkovaktmästarens lön delvis af vissa klädespersedlar, såsom årligen en hatt (karpus), ett par skor och ett par stöflar, dessa senare för betjäning i domkyrkorådet, samt hvart tredje år en öfverrock med väst-framstycke, längre fram bokförd under benämningen vadmalsklädning.

f) *Ringaren* uppbar 1917 för skötseln af den elektriska ringapparaten 475 kr., hvaraf 300 kr. utgjorde hans aflöning för gudstjänstringningarna, resten var ersättning för begrafningsringningarna under året. — Före 1914, då klockorna ringdes medelst handkraft, funnos åtta ringkarlar, som på sista tiden årligen uppburo af domkyrkan 602 kr. för gudstjänstringningarna. För begrafningsringningarna erhöllo de ersättning af sterbhusens afgifter för dessa. Före 1857 funnos endast sex ringkarlar.

2. Utgifter af olika slag.

Dessa utgifter, som med undantag af kostnaderna för elektrisk kraft till orgeln alla betalas af domkyrkans egna medel, upptagas i det följande enligt 1917 års räkenskaper.

a) *Belysning m. m.* .... Kr. 327: 32.

Domkyrkan, som sedan 1864 upplystes medelst gas, fick år 1914 elektrisk belysning. Dessförinnan fanns en »gasmästare», som aflönades med 50 kr.

b) *Elektrisk kraft* till klockorna och orgeln...... Kr. 110: 20.

Af kostnaderna för den elektriska kraften beräknas för orgelns bälgar 84 kr., som utgå af »församlingarnas bidrag». Innan den elektriska bälganordningen 1914 infördes, funnos två orgeltrampare, hvilka af domkyrkan uppburo 24 kr. och af »församlingarnas bidrag» 280 kr.

c) *Vin och oblater* .... Kr. 292: 75.
d) *Domkyrkorådets expedition* .... » 30: 70.
e) *Renhållning och snöskottning* .... » 240: 10.
f) *Underhåll af diverse effekter* .... » 193: 08.
g) *Diverse utgifter* .... » 456: 10.

Hit höra arkitektarvode, brandförsäkringar m. m.

Under åren 1895—1899 fördes med anledning af anmärkningar från kammarrättens revisionsafdelning rörande domkyrkans räkenskaper en liflig skriftväxling mellan k. maj:t, kammarrätten, domkyrkorådet och församlingarna om hvem som egentligen skulle betala vissa af ofvannämnda utgifter — domkyrkan eller församlingarna. Särskildt gällde det kostnaderna för belysning samt vin och oblater, som kammarrätten ansåg borde bestridas af församlingarna. Och så hade det nog trots församlingarnas protester slutligen blifvit ordnadt, om icke domkyrkorådet i sista stund påträffat Karl XII:s stat för domkyrkan af den 24 maj 1699, som i detta fall innehåller andra bestämmelser. Nu följde visserligen från kammarrättens revisionsafdelning nya anmärkningar, hufvudsakligen af innehåll att denna stat i många stycken blifvit af domkyrkorådet obehörigen öfverskriden. Men då domkyrkorådet lika litet som kammarrätten förut haft någon kännedom om denna stat, utan rörande domkyrkans räkenskaper handlat efter gammal praxis,

blef tvistefrågan till slut ordnad på det sättet, att k. maj:t frikände domkyrkorådet från af kammarrätten ådömd ersättningsskyldighet och under den 29 mars 1899 fastställde ny stat för domkyrkan, på det hela öfverensstämmande med förut rådande förhållanden.

3. Utgifter för domkyrkans uppvärmning.

a) Eldarens aflöning .... Kr. 700: —.
b) Koks och ved .... » 2,761: 10.

Dessa utgifter hafva alltifrån början bekostats af församlingarna ensamma. »Den förut kalla kyrkan» fick värmeledning först 1876 medelst anbringandet af 4 st. Gurneyska ugnar af Bolinders förbättrade konstruktion, hvartill domkyrkorådet bidrog med 1,200 kr., hufvudsakligen till erforderliga rörledningar m. fl. arbeten i kyrkan. Självfa ugnarna, som kostade 3,400 kr., betaltes af församlingarna. Samtidigt åtogo sig dessa att bestrida kostnaderna för den årliga bränsleåtgången, hvari inberäknas eldarnas aflöning. Sedan 1914 har domkyrkan centraluppvärmning med varmluft.

4. Utgifter för reparationer.

Dessa utgifter, som efter den senaste stora reparationen 1910—1915 varit helt obetydliga, uppgingo 1917 till 518 kr. 80 öre. Hithörande kostnader utgå ur domkyrkans särskilda reparationsfond, som vid 1917 års slut visade en behållning af 38,470 kr. 73 öre. Till reparationen 1910—1915, som kostade 186,044 kr. 04 öre, bidrogo dock församlingarna med 97,210 kr. hvartill kommo 479 kr. 87 öre räntemedel. Resten togs, såsom redan är nämndt (s. 7), ur domkyrkans egen kassa. Till reparationen 1832—1834 bidrogo församlingarna med omkring 12,000 handtlangningsdagsverken, och under åren 1874—1882 utgick från dem till domkyrkans vidmakthållande det s. k. reparationsanslaget (s. 19) med 500—600 kr. årligen. Bland mera tillfälliga utgifter af församlingarna för domkyrkans räkning må nämnas bortåt 2,500 kr., som 1856 betaltes för stora klockans omgjutning, och 1,050 kr., som staden 1875 lämnade som bidrag till det nya tornuret.

För år 1917 hafva samtliga inkomsterna uppgått till 15,056 kr. 75 öre och utgifterna till 10,602 kr. 91 öre. Behållningen för året var sålunda 4,453 kr. 84 öre.

Domkyrkans räkenskaper, som ursprungligen fördes efter ecklesiastikår, föras från och med 1849 efter kalenderår.

Som denna uppsats afslutades i början af 1918, fullföljes här utvecklingen af domkyrkans ekonomi endast till den 31 december 1917. Sedan dess har emellertid k. maj:t den 12 april 1918 fastställt en ny inkomst- och utgiftsstat för domkyrkan att lända till efterrättelse från och med den 1 januari 1918, hvarigenom bestämmelserna i 1899 års stat i viss mån ändrats.

1918 års stat innehåller följande:

Inkomster:

1:o) Ersättning för indragen kronotionde:		
a) från fastlandsdelen af länet:		
49,448 hektoliter spannmål, hälften råg och hälften korn, jämte forsellön, förslagsvis	555: —	
b) från Öland:		
54,407 hektoliter d:o jämte forsellön, förslagsvis	625: —	
c) från Kalmar stad:		
168,497 hektoliter d:o, förslagsvis	1,825: —	3,005: —
Transport		3,005: —

	Transport		3,005: —
2:o)	Från Kalmar stad: afgift för f. d. fortifikationsjordarna enligt kungl. brefvet den 21 augusti 1862: 197,845 hektoliter spannmål, hälften råg och hälften korn, förslagsvis		2,140: —
3:o)	Från Kalmar stads- och landsförsamlingar, enligt församlingarnas beslut å kyrkostämma:		
	bidrag för aflöning af organist och kantor samt kyrkovaktmästare	2,084: 48	
	d:o till kostnad för elektrisk kraftström för drifvande af kyrkans orgelverk	46: —	
	för domkyrkans uppvärmning, förslagsvis	2,500: —	4,630: 48
4:o)	Räntor, förslagsvis		2,500: —
5:o)	Diverse, såsom kollekter, afgifter för ringning m. m., förslagsvis		1,200: —
	Summa kronor		13,475: 48

Utgifter:

1:o)	Aflöningar:		
	a) förste stadskomministern, enligt gällande lönereglering 19,7845 hektoliter spannmål, hälften råg och hälften korn samt 17,00304 kilogram talgljus, förslagsvis[1])		270: —
	b) sysslomannen[2])		750: —
	c) organisten och kantorn: af domkyrkan: 49,251 hektoliter spannmål, hälften råg och hälften korn, jämte forsellön, förslagsvis[2])	550: —	
	Transport	550: —	1,020: —

[1]) Utgår endast intill den 1 maj 1920, då den för prästerskapet inom pastoratet nu fastställda löneregleringen upphör att gälla.

[2]) Utgår endast under den tid, som nuvarande innehafvaren af befattningen i fråga kvarstår vid densamma.

	Transport	550: —	1,020: —
	kontant[1])	3: —	
	af Kalmar stads- och landsförsamlingar, kontant[1])	1,554: 48	2,107: 48
	d) urställaren[1])		100: —
	e) kyrkovaktmästaren:		
	af domkyrkan[1])	253: —	
	af staden	530: —	783: —
	f) ringaren:		
	af domkyrkan:		
	arvode[1])	300: —	
	ersättning för begrafningsringning, förslagsvis	200: —	500: —
2:o)	Utgifter af olika slag, förslagsvis beräknade:		
	elektrisk belysning	500: —	
	elektrisk kraftström för ringklockor och orgel	200: —	
	vin och oblater	200: —	
	domkyrkorådets expedition	25: —	
	renhållning och snöskottning	200: —	
	vattenafgift	20: —	
	underhåll af diverse effekter	400: —	
	reparation å domkyrkan	1,200: —	
	brandförsäkring	200: —	
	besiktningar	75: —	
	diverse	100: —	3,120: —
3:o)	Domkyrkans uppvärmning, förslagsvis		2,500: —
			10,130: 48
	Beräknadt öfverskott		3,345: —
		Summa kronor	13,475: 48

[1]) Utgår endast under den tid, som nuvarande innehafvaren af befattningen i fråga kvarstår vid densamma.

LÄNSBIBLIOTEK FÖR KALMAR

KALMAR STADSBIBLIOTEK
CENTRALBIBLIOTEK
FÖR KALMAR LÄN